

УДК 336.71

ОБГРУНТУВАННЯ ПОБУДОВИ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ
УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ БАНКУ

Серпенінова Юлія Сергіївна

ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ», аспірантка

У статті висвітлено теоретичні підходи до побудови фінансового механізму управління ліквідністю банку. Розглянуто суб'єкти, об'єкти та функції фінансового механізму управління ліквідністю банку.

Ключові слова: ліквідність, фінансовий механізм, фінансовий механізм управління ліквідністю, банківська політика.

SUBSTANTIATION OF CONSTRUCTION THE FINANCIAL MECHANISM
OF LIQUIDITY BANK MANAGEMENT

Serpeninova Yuliya

The article considers theoretical approaches to construction of the financial mechanism of bank liquidity management. Subjects, objects and functions of the financial mechanism of bank liquidity management is shown.

Key words: liquidity, financial mechanism, the financial mechanism of bank liquidity management, bank policy.

Постановка проблеми. Ліквідність банку є однією з найважливіших системних характеристик банківської діяльності, яка потребує аналізу, вивчення та ефективного управління. Через постійне зростання масштабів діяльності вітчизняних банків, посиленням конкуренції, розвиток фінансового ринку, комерційні банки дедалі більшу увагу приділяють управлінню ліквідністю.

Управління ліквідністю покликане не лише забезпечити виконання банком своїх зобов'язань, але і задовольнити існуючий попит на кредити, раціонально використовуючи банківські ресурси та мінімізувати ризик

ліквідності. Для цього необхідна побудова фінансового механізму управління ліквідністю банку, з метою організації ефективної системи взаємодії всіх елементів, що приймають участь в процесі управління ліквідністю банку. Саме тому дослідження фінансового механізму управління ліквідністю банку є досить важливим і актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження фінансового механізму управління ліквідністю банку передбачає визначення двох складових частин даного питання: фінансовий механізм і управління ліквідністю банку.

Поняття фінансового механізму, його функцій та елементів розглядали такі науковці, як М. М. Артус, І. Т. Балабанов, І. А. Бланк, О. М. Ковалюк, О. А. Криклій, Н. Г. Маслак та ін [1, 3, 4, 9, 10]. Щодо банківської ліквідності, то різноманітним аспектам даного питання присвячено досить багато робіт вітчизняних і зарубіжних науковців. Серед зарубіжних економістів дослідження ліквідності банку можна зустріти в роботах Пітера С. Роуза, Джозефа Ф. Сінкі та ін. [16, 18, 22, 23], також російських фахівців: М. А. Помориної, А. Н. Шаталова, В. В. Бабанова та ін [2, 20, 15]. Вагомий внесок у дослідження проблемних питань ліквідності банку зробили вітчизняні науковці: О. В. Васюренко, І. Б. Івасів, О. В. Молчанов, О. Пернарівський, І. В. Сало та ін [5, 7, 12, 13, 14, 17].

Не вирішені раніше частини проблеми. Поняття банківської ліквідності є досить багатогранним, тому потребує всебічного дослідження. Провідними вітчизняними та іноземними фахівцями досліджено такі питання, як визначення й оцінка ліквідності банку, управління, регулювання, контроль ліквідності банку та інші аспекти банківської ліквідності. Високо оцінюючи вклад науковців у дослідження перелічених питань, варто відзначити, що на сьогодні не існує визначення поняття фінансового механізму управління ліквідністю банку. Відповідно, не визначені складові елементи даного механізму, об'єкти і суб'єкти фінансового механізму управління ліквідністю банку, а також їх функції.

Метою статті є побудова фінансового механізму управління ліквідністю банку та визначення основних елементів механізму.

Виклад основного матеріалу. Підходи до визначення категорії «фінансовий механізм». Перш ніж дослідити основні елементи механізму управління ліквідністю, потрібно визначити поняття «фінансовий механізм». Дана економічна категорія є універсальною, використовується для описання явищ в економічній, політичній, соціальній та інших сферах життєдіяльності. Фінансовий механізм може розглядатись як на мікрорівні – конкретного суб'єкта господарювання, його підрозділів, чи окремих операцій (наприклад, кредитний механізм), так і на макрорівні (фінансовий механізм організації економіки, банківської системи, тощо).

Враховуючи такий широкий спектр застосування категорії фінансовий механізм, існує багато підходів до трактування даного поняття.

Серед розмаїття визначень і підходів вчених і практиків до поняття «фінансовий механізм» найбільшій увазі заслуговують два аспекти, два підходи до розуміння його суті. Перший підхід полягає в тому, що під фінансовим механізмом розуміють функціонування безпосередньо фінансів. На підставі даного підходу виходить розуміння фінансового механізму як організаційного відображення фінансових відносин. Другий підхід до розгляду поняття «фінансовий механізм» полягає в тому, що його розуміють як сукупність методів і форм, інструментів, прийомів і важелів впливу на стан та розвиток суб'єкта господарювання. Але незважаючи на існування двох основних підходів до суті фінансового механізму, в науковій літературі до цього часу чіткого визначення поняття «фінансовий механізм» не існує [8, с. 17].

Так, Ковалюк О. М. зазначає, що на макрорівні фінансовий механізм є складовою частиною єдиної фінансової системи, способом взаємодії об'єкта (сфери фінансів) і суб'єкта фінансової системи (сукупності фінансових органів), як це показано на рис 1.

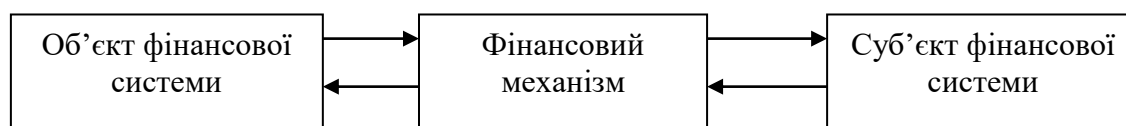


Рис. 1. Місце фінансового механізму у фінансовій системі [9, с. 51].

На думку Балабанова І. Т. фінансовий механізм являє собою систему дії фінансових важелів, що виражається в організації, плануванні і стимулюванні використання фінансових ресурсів. В структуру фінансового механізму входять п'ять взаємозалежних елементів: фінансові методи, фінансові важелі, правове, нормативне та інформаційне забезпечення [1, с. 50].

Кірейцев Г. Г. дає наступне визначення поняття фінансовий механізм – це сукупність методів реалізації економічних інтересів шляхом фінансового впливу на соціально-економічний розвиток підприємства. Складовими фінансового механізму є фінансове забезпечення, фінансове регулювання та система фінансових індикаторів і фінансових інструментів, які дають змогу оцінити цей вплив [8, с. 19].

Бланк І. А. розглядає сутність фінансового механізму як сукупності основних елементів впливу на процес розробки і реалізації управлінських рішень в галузі фінансової діяльності. В структуру фінансового механізму включаються наступні елементи: система регулювання фінансової діяльності, система зовнішньої підтримки фінансової діяльності, система фінансових важелів, методів та інструментів [4, с. 20].

У дослідженні Артуса М. М. фінансовий механізм розглядається як трьохрівнева структура. На першому (визначальному) рівні діють фінансові методи. Функціонування фінансової системи на другому рівні забезпечують фінансові інструменти, і на третьому рівні діють фінансові важелі [1, с. 57]. Автором детально розглядається кожен із зазначених рівнів, а також їх горизонтальна і вертикальна взаємодія.

Підсумувавши вищенаведене, можна визначити основні підходи до розкриття та вирішення цієї проблематики. У вузькому розумінні фінансовий механізм управління – це статична єдність певних елементів, що слугують інструментом організації та регулювання економічних процесів та відносин.

В широкому розумінні – це динаміка, реальне функціонування всієї статичної єдності елементів [10, с. 55].

Розглянувши підходи до трактування категорії фінансовий механізм, зупинимось на визначенні поняття управління ліквідністю банку. Управління ліквідністю банку полягає в забезпеченні безперебійного проведення поточних платежів банку, основними аспектами якого є: оцінка умов діяльності банку за попередні періоди, вибір найбільш оптимальних сценаріїв розвитку подій, оцінка ліквідної позиції банку, розробка управлінських рішень, спрямованих на зниження ризику виникнення дефіциту ліквідної позиції і мінімізацію витрат [17, с. 243]. При цьому в процесі управління ліквідністю банку завжди постає проблема дотримання необхідного рівня ліквідності і максимізації прибутку. Адже, чим більша прибутковість певного виду активів, тим меншою є його ліквідність.

Управління із застосуванням фінансового механізму може досягти необхідного результату лише за поєднання доцільно спрямованого взаємовпливу усіх його елементів. Для цього він повинен відповідати таким вимогам [1, с. 57]:

- налаштованість кожного елементу фінансового механізму на виконання властивого йому навантаження;
- спрямовання дії усіх елементів фінансового механізму, що забезпечує інтереси усіх суб'єктів фінансових відносин;
- зворотний зв'язок усіх елементів фінансового механізму різних вертикальних і горизонтальних рівнів;
- своєчасність реакції елементів фінансового механізму вищого рівня на зміни, що відбуваються під впливом елементів нижчого рівня.

Зрозуміло, що розглянуті визначення поняття фінансовий механізм управління та його елементів, є досить різноманітними, але, базуючись на цих висновках, ми пропонуємо авторську структуру фінансового механізму управління ліквідністю банків (рис. 2).

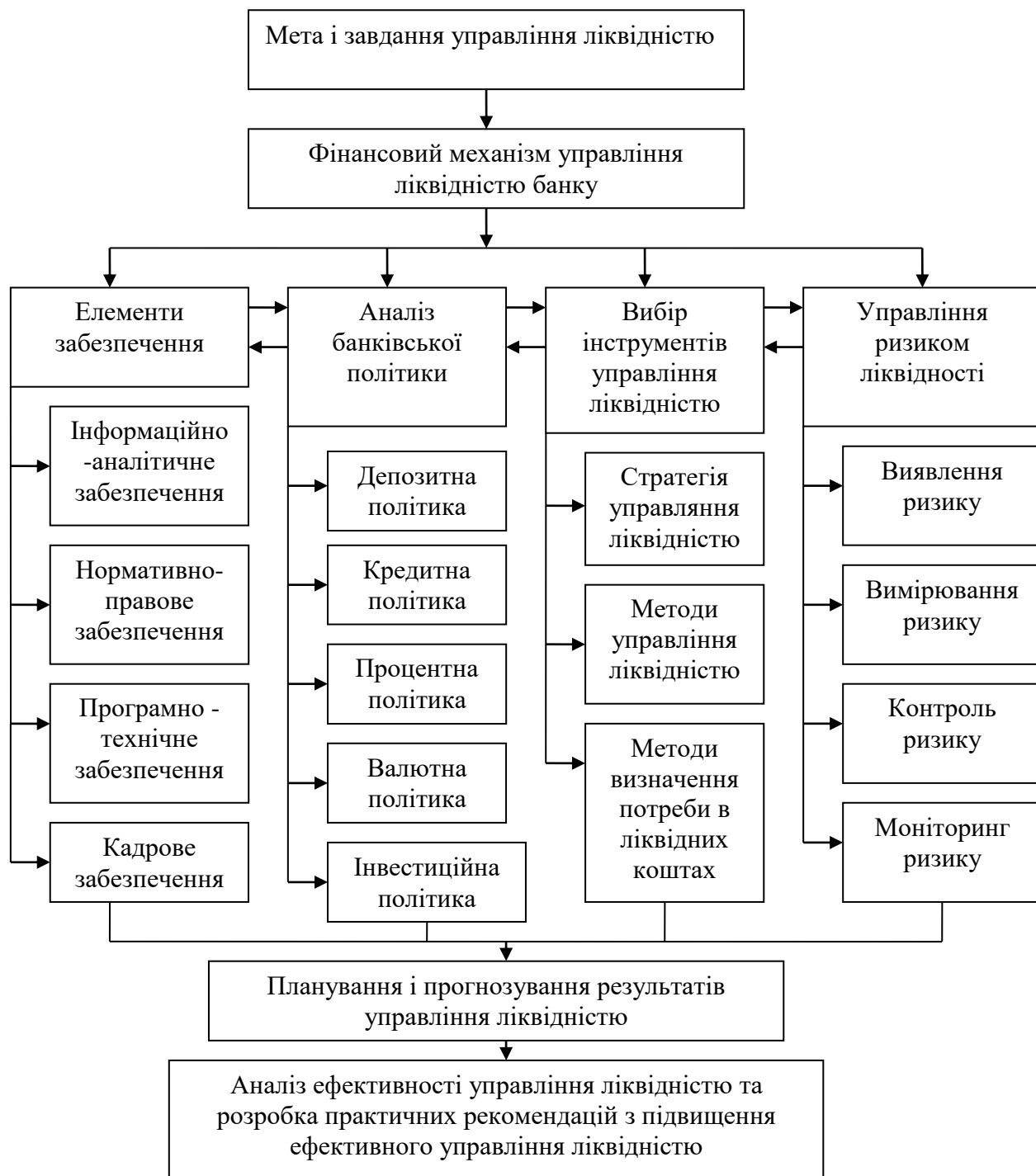


Рис. 2. Основні складові фінансового механізму управління ліквідністю банку

В основі ефективного функціонування будь-якого фінансового механізму полягає узгоджене, цілеспрямоване, взаємодоповнююче функціонування всіх складових частин механізму. Для цього необхідно чітко сформулювати головну мету, для досягнення якої використовується фінансовий механізм.

Отже, головною метою управління ліквідністю комерційного банку є забезпечення необхідного рівня ліквідності при одночасному зростанні прибутку, розширенні масштабів банківської діяльності.

Для досягнення поставленої мети у процесі управління ліквідністю банку доводиться розв'язувати наступні завдання:

- щоденно вивчати дотримання банком і його відділеннями нормативів ліквідності (Н4, Н5, Н6), що встановлені НБУ;
- оцінка стану і дотримання графіка та сум відрахувань до обов'язкових мінімальних резервів від залучених коштів на депозити;
- вивчення динаміки трансформації ресурсів, оборотності активів та зміни ділової активності банку;
- оцінка ліквідної позиції банку на довільну дату [21, с. 86];
- аналіз структури активів і пасивів балансу з урахуванням фактора часу та обсягів за кожною статтею;
- аналіз впливу окремих факторів на динаміку ліквідності балансу;
- визначення закономірностей і тенденцій та виявлення на їх основі резервів підвищення ліквідності [6, с. 66].

Об'єкти і суб'єкти фінансового механізму управління ліквідністю банку. Відповідно до обраної мети і завдань можна виділити об'єкт управління ліквідністю – це процеси визначення, оцінки, контролю, прогнозування і планування ліквідності банку.

Суб'єктом управління виступає менеджмент банку (керівництво, апарат управління, персонал банку), який посередництвом різноманітних форм управлінського впливу здійснює цілеспрямоване функціонування об'єкта [19, с. 522]. Як суб'єкти управління можна визначити відповідальну особу або групу осіб, що мають право приймати рішення та несуть відповідальність за ефективність процесу управління [10, с. 55]. Суб'єктами управління ліквідністю банку з однієї сторони є управлінський персонал банку, з іншої – центральний банк.

Схематично взаємозв'язок об'єктів і суб'єктів управління ліквідністю відображено на рис. 3.

Суб'єктів управління банківською ліквідністю можна розділити на дві великі групи: внутрішні по відношенню до банку та зовнішні. Внутрішніми є організаційні структури управління ліквідністю банку. Залежно від розмірів банку та організації банківського менеджменту суб'єктом управління ліквідністю може виступати окремий підрозділ, відповідальний управлінський персонал чи внутрішньобанківська бухгалтерія.

Зовнішнім суб'єктом управління банківською ліквідністю є Національний банк України, діяльність якого реалізується шляхом банківського нагляду та регулювання.

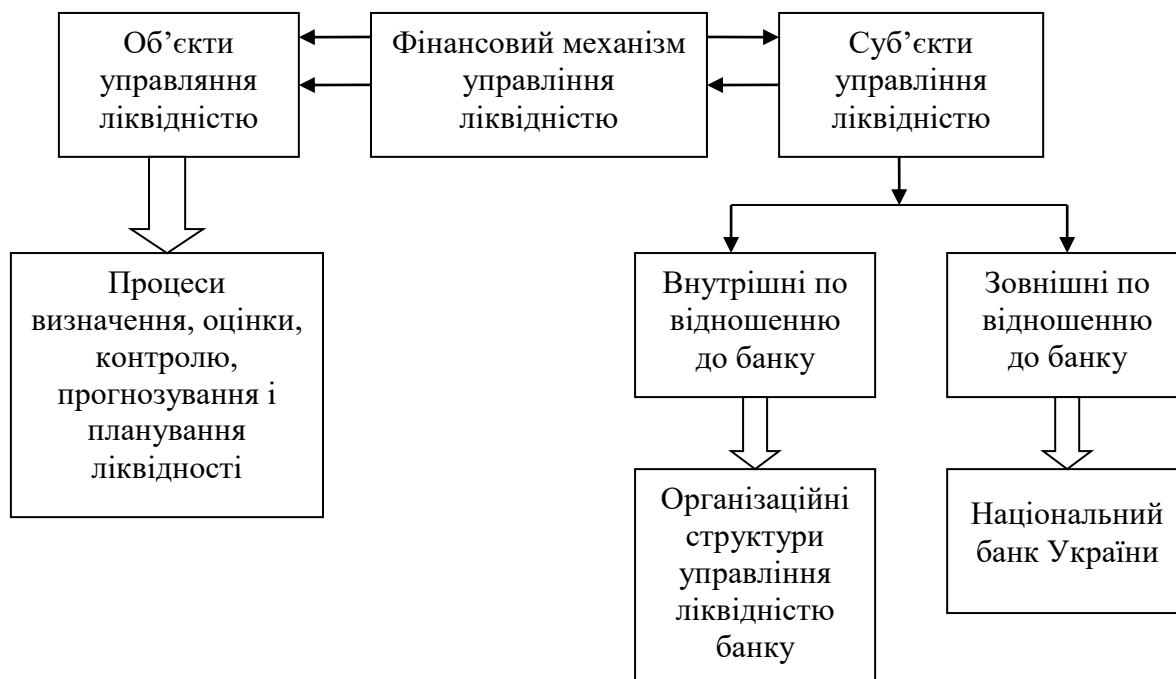


Рис. 3. Об'єкти і суб'єкти фінансового механізму управління ліквідністю банку

Потрібно зауважити, що діяльність органів управління ліквідністю банку обумовлена необхідністю виконання покладених на них функцій, спрямованих на досягнення поставлених завдань.

Дослідники по-різному трактують питання функцій управління. Так, Любунь О. С., Грушко В. І. виділяють такі функції: фінансове планування, фінансовий аналіз, регулювання, фінансовий контроль [11, с. 17].

Бланк І. А. розглядає дві групи функцій: 1) функції фінансового менеджменту як управляючої системи; 2) функції фінансового менеджменту як спеціальної галузі управління. До першої групи входять наступні функції: розробка фінансової стратегії, формування організаційних структур і інформаційних систем, здійснення аналізу, планування, стимулювання та контролю. До складу функцій фінансового менеджменту як спеціальної галузі управління автор включає наступні: управління активами, капіталом, інвестиціями, грошовими потоками, фінансовими ризиками і антикризове фінансове управління [4, с. 18].

У працях Балабанова І. Т. описано функції суб'єкта управління: планування, прогнозування, організація, регулювання, координація, стимулювання, контроль [1, с. 43].

Розглянувши різні погляди щодо складу функцій управління, можна виділити наступні функції управління ліквідністю банку: планування необхідного обсягу ліквідних коштів, прогнозування показників ліквідності (враховуючи вплив внутрішніх і зовнішніх чинників), організація і регулювання процесу управління банківською ліквідністю, контроль за станом ліквідності, управління ризиком ліквідності, антикризове управління.

Аналіз банківської політики. Основою фінансового механізму управління ліквідністю банку виступає аналіз загальної політики банку, яка з однієї сторони розглядається у сукупності складових елементів, а з іншої як оперативна політика, тактична політика і стратегія розвитку на певний період.

Обрана банком стратегія може залежати від багатьох факторів: загальноекономічна та політична ситуація в країні, стабільність банківської системи, розмір і розвиток банківської установи, уподобання керівництва банку тощо. Залежно від обраної банком стратегії необхідно

використовувати відповідні підходи до управління ліквідністю (рис. 4).

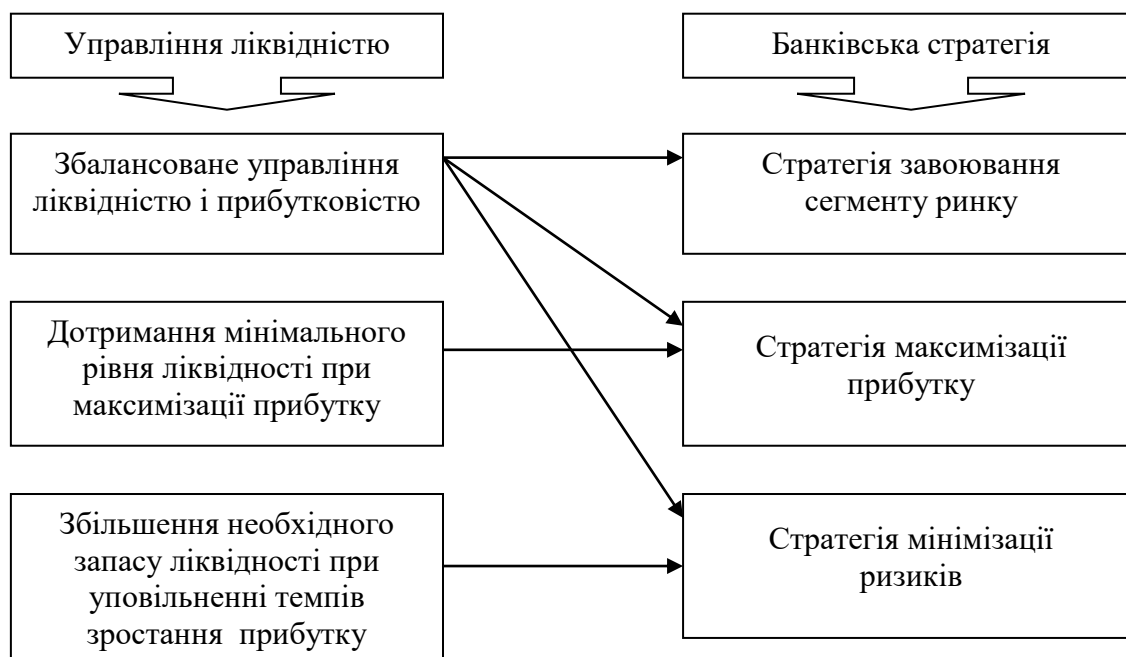


Рис. 4. Вплив загальної стратегії банку на управління ліквідністю банку

При входженні банку на ринок фінансових послуг зазвичай обирається стратегія завоювання сегменту ринку. При цьому метою діяльності банку є не максимізація прибутку, а поліпшення ділової репутації банку, збільшення клієнтської бази, розширення спектру послуг. Для цього необхідно підтримувати достатній рівень ліквідності. Найбільш оптимальним в такій ситуації є підхід до управління ліквідністю, що передбачає гнучке і збалансоване управління ліквідністю і прибутковістю. В даному випадку банк працює на перспективні цілі, а не на поточне збільшення прибутку.

Стратегія максимізації прибутку передбачає високий рівень ризикованості банківських операцій. Завдання управління ліквідністю за такого підходу – недопущення кризи ризику ліквідності, коли банк не в змозі розрахуватись за своїми зобов'язаннями.

Стратегія мінімізації ризиків обирається банком при збільшенні негативного впливу зовнішніх і внутрішніх чинників, або при досягненні бажаного рівня прибутку. Управління ліквідністю за такої ситуації повинно забезпечити достатній обсяг ліквідних коштів для підтримання фінансової стабільності банку.

Необхідно також відмітити, що найбільшого поширення повинна набути гнучка політика управління ліквідністю, основний зміст якої полягає у забезпеченні високого співвідношення між поточними активами і обсягом реалізації послуг, тобто банк збільшує такі статті балансу, які забезпечують можливість збільшення обсягів надання послуг при відповідній зміні кон'юнктури ринку. До таких статей можна віднести: грошові кошти, цінні папери, страхові і резервні запаси [12, с. 48].

Варто зазначити, що управління ліквідністю, так само як і загальну політику банку, варто розглядати як стратегію, тактичне та оперативне управління. Тактичне управління ліквідністю пов'язане з вибором відповідних інструментів, а саме – методів визначення потреби в ліквідних коштах. Оперативне управління ліквідністю банку передбачає аналіз щоденного балансу, розрахунок відповідних показників ліквідності, а також оперативне реагування у випадку виникнення непередбачених обставин.

Зауважимо, що окрім врахування впливу стратегії і тактики банку на управління ліквідністю, варто також розглядати основні складові елементи банківської політики, такі як: депозитна політика, кредитна, процентна, інвестиційна політика. Обсяги даних напрямків банківської діяльності безпосередньо впливають на структуру балансу банку і на рух грошових потоків, що визначає банківську ліквідність.

Виходячи із зазначеного, можна вважати, що у фінансовій стратегії комерційного банку слід застосовувати комплексний підхід. Важливим завданням комерційного банку є підтримання постійного балансу між потребами в ресурсах і можливостями їх використання в умовах, що забезпечують фінансову стійкість і задоволення інтересів.

Висновки. Таким чином, дослідження існуючих підходів до категорії «фінансовий механізм», визначення основних складових частин фінансового механізму, дозволили обґрунтувати побудову фінансового механізму управління ліквідністю банку. Запропонована схема фінансового механізму управління ліквідністю банку поєднує всі основні елементи процесу

управління ліквідністю. Ефективна взаємодія суб'єктів і об'єктів фінансового механізму управління ліквідністю, аналіз основних напрямків банківської політики, адекватне забезпечення та вибір відповідних інструментів дозволить мінімізувати ризики та досягти поставлених банком задач.

Список літератури

1. Артус М. М. Фінансовий механізм в умовах ринкової економіки / Артус М. М. // Фінанси України. – 2005. – № 5 – С. 54–59.
2. Бабанов В. В. Новый поход к управлению ликвидностью / В. В. Бабанов, В. А. Шемпелев // Банковское дело. – 2001. – № 3. – С. 7–12.
3. Балабанов И. Т. Основы финансового менеджмента : учеб. пособие / И. Т. Балабанов. – М. : Финансы и статистика, 1998. – 477, [3] с.
4. Бланк И. А. Финансовый менеджмент : учебный курс / И. А. Бланк. – изд. 2-е, перераб. и доп. – К. : Эльга, Ника-центр, 2006. – 653, [3] с.
5. Васюренко О. В. Управління ліквідністю банку з погляду зміни швидкості його фінансових потоків / Олег Васюренко, Ганна Лазаренкова // Банківська справа. – 2003. – № 1. – С. 60–64.
6. Єпіфанов А. О. Операції комерційних банків : навч. посіб. / А. О. Єпіфанов, Н. Г. Маслак, І. В. Сало. – Суми : Університетська книга, 2007. – 522, [6] с.
7. Івасів І. Б. Ліквідність банку в умовах маркетингоорієнтованого менеджменту / Івасів І. Б. // Фінанси України. – 2003. – № 1. – С. 109–116.
8. Кірейцев Г. Г. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. / Кірейцев Г. Г. – 2-е вид., переробл. та доповн. – К. : ЦУЛ, 2002. – 495, [1] с.
9. Ковалюк О. М. Методологічні основи фінансового механізму / Ковалюк О. М. // Фінанси України. – 2003. – № 4. – С. 51-60.
10. Криклій О. А. Визначення сутності та структури фінансового механізму управління філіями банку / О. А. Криклій, Н. Г. Маслак // Вісник УАБС. – 2007. – № 1. – С. 53-58.

11. Любунь О. С. Фінансовий менеджмент у банку : навч. посіб. / Любунь О. С., Грушко В. І. – К. : Слово, 2004. – 295, [1] с.
12. Молчанов О. В. Теоретичні підходи до управління ліквідністю сучасних банків / О. В. Молчанов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 10. – С. 48-51.
13. Пернарівський О. Аналіз та оцінка ризику ліквідності банку / Олександр Пернарівський // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 10. – С. 26–29.
14. Пернарівський О. Ризик та ліквідність комерційного банку / Олександр Пернарівський // Вісник Національного банку України. – 2000. – № 4. – С. 31–34.
15. Поморина М. А. О некоторых подходах к управлению банковской ликвидностью / М. А. Поморина // Банковское дело. – 2001. – № 9. – С. 5–11.
16. Роуз Питер С. Банковский менеджмент / Питер С. Роуз. – пер. с англ. – М. : Дело, 1997. – 743, [1] с.
17. Сало І. В. Фінансовий менеджмент банку : навч. посіб. / І. В. Сало, О. А. Криклій. – Суми : Університетська книга, 2007. – 313, [7] с.
18. Синки Дж., мл. Управление финансами в коммерческих банках / Дж. Ф. Синки, мл. – пер. с англ. 4-го изд. – М. : Gatallaxy, 1994. – 937, [25] с.
19. Финансовый менеджмент: теория и практика : учебник / под ред. Е. С. Стояновой. – изд. 5-е, перераб. и доп. – М. : Перспектива, 2000. – 655, [1] с.
20. Шаталов А. Н. Управление ликвидностью в рамках финансового менеджмента банка / Шаталов А. Н. // Финансовый менеджмент. – 2004. – № 6. – С. 101–110.
21. Щибиволок З. І. Аналіз банківської діяльності : навч. посіб. / З. І. Щибиволок. – К. : Знання, 2006. – 311, [1] с.
22. Elston J. A. Bank Affiliations and Firm Capital Investment in Germany / J. A. Elston, H. Albach // IFO Studien. – 1995. – № 41. – P. 3–16.

23.Hoshi T. Corporate Structure, Liquidity and Investment: Evidence from Japanese Industrial Groups / T. Hoshi, A. Kashyap, D. Scharfstein // The Quarterly Journal of Economics. – 1991. – № 106. – P. 33–36.

Серпенінова, Ю. С. Обґрунтування побудови фінансового механізму управління ліквідністю банку [Текст] / Ю.С. Серпенінова // Актуальні проблеми економіки.– 2009.– № 2.– С. 159–166.